

**ХУСУСИЯТҲОИ ЛЕКСИКИИ РОМАНИ «СЕ РЎЗИ ЯК БАҲОР»-И САТТОР
ТУРСУН**

Турғунбоев Ҳисенҷон Эркинзода

Магистранти соли дуввуми Донишгоҳи давлатии Самарқанд ба номи Шароф Рашидов

**LEXICAL CHARACTERISTICS OF THE NOVEL "THREE DAYS OF ONE
SPRING" BY SATTOR TURSUN**

Turgunboev Hisenjon Erkinzoda

Second year graduate student of Samarkand State University in the name of Sharof
Rashidov

Annotation: In the article, the lexicon of the novel "Three days of one spring" contains various lexical tasks, such as the development of lexical meaning: the lexical composition of the novel and determining the output of those words, the lexical composition of the novel in terms of the scope of their use and use. The vocabulary is more important than the language system of the writer's work. The dictionary is not only the first indicator of the richness of the literary language, but it reflects the art and writing skills of Sattar Tursun.

Key words: literary-book words, folk-colloquial words, Turkish-Uzbek words

Аннотатсия: Дар мақола лексикаи забони романи «Се рӯзи як баҳор» вазифаҳои гуногуни лексикӣ, монанди инкишофи маънои лексикӣ: таркиби луғавии роман ва муайян кардани баромади он калимаҳо, таркиби луғавии роман аз ҷиҳати доираи истеъмоли, қор фармуда шудани онҳо ба назар дошта шудааст. Аз системаи забони асари нависанда лексика бештар аъамият дорад. Луғат на танҳо нишондиҳандаи аввалини боигарии забони адиб аст, балки дар он санъати маҳорати нависандагии Саттор Турсун инъикос меёбад.

Вожаҳои калидӣ: калимаҳои адабӣ-китобӣ, калимаҳои халқӣ-гуфтугӯӣ, калимаҳои туркӣ-ӯзбекӣ.

МУҚАДДИМА

Забони адабӣ ба тамоми аъзоёни ҷамъият ягона бошад ҳам, вале ҳар кас боигарии луғавӣ ва воситаҳои грамматикӣ онро ба тарзи худ истифода мебарад. Бинобар ин дар қор интихоби луғат, калимасозӣ ва суханпардозӣ услуби эҷодии ҳар як адиб аз ҳамдигараш фарқи муайян дорад. Мавзӯ ва мундариҷаи асар нависандаро водор менамояд, ки мувофиқи мақсади эҷодии худ аз ганҷинаи сухан дурдонаҳоеро интихоб намояд, ки барои айнан ва ҳаётӣ тасвир намудани объекти муҳокима зарур бошад.

Аз ҳамин нуқтаи назар, дар адабиёти бадеӣ дучор шудани категорияҳои мухталифи луғавӣ мисли калимаҳои гуфтугӯӣ-халқӣ, лексикаи кӯҳнашуда ва китобӣ, инчунин унсурҳои лексикаи иқтибосӣ ҳодисаест, ки бо мақсадҳои муайяни эҷодӣ алоқаманд аст. Омӯхтани таркиби луғавии асари бадеӣ, муайян кардани мавқеъ ва аҳамияти калимаҳо дар образофарӣ, моҳирона интиҳоб карда тавониستاني барҷастатарин элементҳои забонӣ барои муайян кардани маҳорати адабии нависанда кӯмак мерасонад. [2, 45]

ТАҲЛИЛИ АДАБИЁТ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Романи «Се рӯзи як баҳор» забони нисбатан содда, оммафаҳм дошта, аз ибораҳои сунъӣ хорич ва ба ҳар як хонандаи тоҷик фаҳмо аст. Нависанда аз истеъмоли зиёди воҳидҳои луғавии гуфтугӯӣ парҳез намуда, бештар бо забони адабӣ, меъёри он таъя намудааст. Барои ривоч додан интиҳоби калима ва ибораҳо хеле дақиқ муносибат карда, онҳоро санчида истеъмол намудааст.

Интиҳоби калима ва дуруст кор фармудани он ба забони асар таъвият мебахшад. Ҳаргарафа омӯхтани ҳаёт ва воқеаҳои зиндагӣ ҳулосаи дуруст бароварда тавонистан аз шартҳои асосии эҷод кардани асари баландмазмун аст. [5, 125] Ин маънӣ дар романи «Се рӯзи як баҳор –и Саттор Турсун бараъло ба назар мерасад, ки нависанда дар атрофии мавзӯ, сюжет ва офаридани он заҳмати бисёр кардааст.

Ҳини аз назар гузаронидани забони асар маълум гардид, ки муаллиф аз сарчашмаҳои забони адабӣ забони зиндаи гуфтугӯӣ, эҷодиёти даҳонакии халқ, фолклор, забони адабиёти классики тоҷик ва ғайраҳо моҳирона истифода кардааст. Нависанда баробари ин дар рафти тасвири ҳодисаро воқеаҳо барои аниқ нишон додани предметҳо, урфу одат, инчунин аз калимаҳои шевагӣ истифода намудааст.

Дар таркиби луғавии асар гурӯҳҳои гуногуни лексикӣ дида мешаванд. Лексикаи асарро асосан гурӯҳи калимаҳои китобӣ, гуфтугӯӣ-халқӣ, русӣ-интернатсионалӣ, туркӣ-ӯзбекӣ ва калимаҳои арабӣ ташкил менамоянд. Усулан таснифи омӯзиши мо низ аз рӯи ҳамин талабот ба миён меояд.

А) Калимаҳои адабӣ-китобатӣ

Калимаҳои китобӣ луғатҳои нисбатан камистеъмоли нутқ ба шумор меравад, зеро «онҳо дар забони зиндаи гуфтугӯӣ кор фармуда намешаванд ва дар забони адабии меъерӣ низ камистеъмол мебошанд... Ин гуна калимаҳо дар забони ҳозираи адабӣ бештар дар услуби китобӣ, услуби илмӣ, бадеӣ ва услуби тантанавӣ-риторикӣ хосанд».[3, 61]

Дар таркиби луғавии забон калимаҳои низ мавҷуданд, ки дарачаи ситеъмолашон маҳдуд буда, муддати тӯлонӣ дар забони адабии китобӣ мавриди истифода қарор гирифтаанд. Ин гуна калимаҳо дар забони шифоҳӣ истеъмол намешаванд, ё ин ки истифода шаванд ҳам, ба муносибате аҳёнан воқеъ мегарданд. Истифодаи калимаҳои адабии китобӣ асосан ба услуби мутантану бошукӯҳ хос буда, дар асарҳои адабии назму наср мавриди истифода қарор мегиранд.

Дар романи «Се рӯзи як баҳор –и Саттор Турсун калимаҳои адабӣ- китобӣ асосан аз рӯи зарурат барои пурра ва айнан ифода намудани манзараҳои табиат кушодани ҳиссиёти

руҳии қаҳрамонхотаъин кардани мартабаи иҷтимоӣ, дараҷаи саводнокии персонажҳои асар дигар вазифаҳои услубӣ истифода бурда шудааст.

Саттор Турсун аз ибтидо то интиҳои асар меъёри забони адабиёти риоя кардааст ва дар истифодаи баъзе воҳидҳои забонӣ эҷодкорона қолабҳои ношоямро шикаста, тарзҳои хуби ифодаро аз нав эҳё намудааст.

МУҲОКИМА ВА ТАҲЛИЛ

Мутолиаи романи «Се рӯзи як баҳор –и Саттор Турсун собит менамояд, ки адиб дар паи тақмили таҳрири забону тарзи баёни асарҳояш заҳмати бисёре мекашад ва ин меҳнати бурдборона онҳоро хондабобу дилнишин мегардонад. Шиносии комил бо захираи луғати забони адабиёти классикӣ, мутолиаи пайгириҳои адабиёти муосири ватанию ҷаҳонӣ ба адиб имкон додааст, ки мувофиқи нияту мароми эҷодӣ барои барҷастатару табиӣ баромадани симои ҳар як персонаж, нишон додани ҳолату вазъияти ашхосу предметҳои тасвиршаванда аз воҳидҳои лексикӣ бо камали эҳтиёткорӣ хунармандӣ истифода барад.

Лексикаи асарро асосан калимаҳои умумистеъмоли ва адабӣ-китобӣ ташкил медиҳад. Аксар нависанда барои салосату нафосати асар ва то андозае баланд бардоштани ҳусни забони он аз луғати адабиёти классикӣ нисбат ба дигар асарҳояш бештар истифода кардааст.

Хушбахтона, истеъмоли калимаҳои классикӣ ба забони асар гаронӣ наоварда, балки барои ифодаи матлаби адиб созгор омадаанд, зеро Саттор Турсун онҳоро хеле саррофона ва мавридшиносона ба қор мебарад. Чунончи, калимаҳои меғ [6, 23], касиф [6, 177], хаданг [6, 140], райҳа [6, 86], равзан [6, 72], муттако [6, 104], фарҷом [6, 29], халалгор [6, 12], баҳасрат [6, 120], анвор [6, 13], мабраз [6, 27], хуношом [6, 51], болобаланд [6, 24], резачин [6, 22] ба нутқи тасвирии ӯ шукӯҳу шахомат бахшида, диққати хонандаро низ ҷалб менамояд.

Ҳамчунин дар романи мазкур як миқдор ибораҳои шоирона ва ҳалқии дилнишин истифода шудаанд, ки барои барҷаста ифода ёфтани матлаб хеле муносибанд. Масалан ифодаҳои зерин аз ҳамон ҷумлаанд: сари субҳ [6, 22], пошнаи қуллаи кӯҳ [6, 18], баёзи гардан [6, 13], дами офтоббаро (саҳ. 8), тўшаи роҳ [6, 9], ғарқоби хун [6, 29], макони фалокат [6, 24], сафҳои нилгун [6, 54], субҳи содиқ (саҳ. 9), чавшани чон [6, 123], чашмони калбин [6, 123], анвари офтоб [6, 124], роҳи азали [6, 22], доғи синасўз [6, 13], синаҳои нор [6, 25], борони ҳамал [6, 2], субҳи баҳор [6, 50].

Нависанда дар асар ба мавриди истеъмом, бори маънӣ, обуранги эмотсионалӣ, хусусиятҳои услубии ҳар кадоме аз ин калимаҳои ибораҳои диққати махсус медиҳад. Чунончи дар мисоли «Ба димоғ бӯи барф, бӯи арча ва нақҳати гулу гиёҳ марасид» [6, 51] истифодаи калимаи адабӣ-китобии «нақҳат» аз як тараф, барои шукӯҳмандии ифода бошад, аз сӯи дигар, таносуби суҳан, маънӣ онро тақозо менамояд, зеро «нақҳат» бӯи хуш мебошад ва ин бӯи хоси гулу гиёҳ аст. Агар дар ҳамин ҷумла гӯем, ки нақҳати барф ё нақҳати арча таносуб вайрон ва тарзи ифода мутлақ мешавад.

Азбаски асар ба мавзӯи мубориза бар муқобили охири дастаҳои босмачиён бахшида шудааст, табиист, ки вобаста ба лаҳзаҳои тасвир ва лексикаи архаистию таърихан маҳдудшуда низ истифода кардааст. Ба ин гурӯҳ калимаҳои дохил мешаванд, ки номи мансабҳо, рутба, дараҷаҳои амалдорӣ, қисму олотҳои ҳарбӣ, истилоҳоти диниро

мефаҳмонанд. Монанди подшоҳ, амир, қўрбошӣ, амлокдор, бой, раис, козий, хўчаин, имом, халифа, мударрис, эшон, тақсир, босмачӣ, батрак, чоряккор, масчид, тасбеҳ. Калимаҳои мазкур дар ҳақиқат мавқеи истеъмом, обуранги бадеӣ ва хусусиятҳои нозуки услубӣ доранд. Чунончи дар мисоли «Акнун ҳама қўрбошиҳо фақат ба Иброҳимбек итоат мекарданд» (саҳ. 71) калимаи «қўрбошӣ»-ро бо синоними дигар иваз кардан ҳеч мумкин нест, зеро маҳз ҳамин калима сурати ҳолро вақт ифода нашоудааст.

Дар интиҳоби калимаю ибораҳои халқӣ-гуфтугӯӣ мавридҳои қорбасти онҳо низ Саттор Турсун хеле эҳтиётқору бамулоҳиза аст. Дар романи “Се рӯзи як баҳор” –и Саттор Турсун чунин ифодаҳои халқӣ-гуфтугӯӣ ба чашм расиданд. Масалан, чоч, лаган, пакар, занғар, лоқупар, лашулуш, фук, очағар, мушкихўр, челак, чулхундӣ, ҳота, карс, чукка, қантар, аранг, алав, якзайл, оча, даррав, гушна, шахшўл, ҳаромӣ, хурма, офтоба, каф, қабза, чиз, маътал, қайсар, чиян, пойғаҳ, даҳоняла, чулу пўстак, ҳамин зайл, ҳай кардан, гардан задан, чиғот андохтан, ҳадиҳа кардан, кашола кардан, хунук (ба маънои безеб)... Ин ифодаҳои халқӣ-гуфтугӯӣ, ки қисме аз онҳо хусусияти умумистеъмолий пайдо намудаанд, ба сухану тасвири нависанда обуранги халқӣ бахшидаанд.

Чунончи дар мисоли зерин «Худоё, якаю ягона писарамро дар паноҳ нигоҳ дор! – гўён тани лоғарашро кашола карда ба хона даромад» (саҳ. 10) нависанда тавассути ифодаи «кашола карда» аз як тараф, заифию нотавонии Соро-холаропеши назари хонанда чилва диҳад, аз чониби дигар, ними шаб таъчилӣ аз хона рафтани Анвар кампирро дар банди чандин андешаҳо гузошт, ки дар натиҷа ӯ пас аз гусели фарзандаш худро ба зўрӣ аз ҷо ҷунбонда вориди хона мешавад.

Саттор Турсун бисёр кўшиш мекунад, ки ҳар калима дар мавқеи худ қорбаст гардад, аз ин рӯ вай аз ҳодисаи ҳаммаъноии воҳидҳои ҳам лексикӣ ва ҳам синтаксисӣ бамаврид истифода мекунад. Дар романи «Се рӯзи як баҳор –и Саттор Турсун бо ниятҳои муайяни услубӣ чунин синонимҳои лексикӣ ба қор бурда шудаанд. Масалан, чеҳра (рӯй, сурат, симо), сард (хунук), пистон (чоч), маркаб (хар), оташ (гулхан, алав), раъд (тандир).

Масалан, истифодаи синонимҳои «хунук» ва «сард» дар мисоли зерин ба мақсади баёни нозуктарин тафовути маънӣ ва хусусияти услубии онҳо зарур афтодааст. Масалан, «Об хунук буд: ҳаво ҳам сард ва серрутубат» [6, 42].

Албатта, калимаҳои «туман» ва «меғ» аз ҷиҳати тобиши маъно ва доираи истеъмом, хусусияти услубӣ аз ҳам фарқ доранд, аммо нависанда бо яке аз маъноҳояшон онҳоро ҷун муродифи ҳамдигар қор фармудааст. Мисолҳои зеринро муқоиса кунед.

Чунон ки дар байни меғ бошад, хира-хира чавонии худро мебинад [6, 7].

Чун дар тасарруфи туман хокистарранг метофт [6, 20].

Яке аз ҷиҳатҳои, ки романро бештар хонданбобу хотирнишин гардондааст, истифодаи зарбулмасалу мақолҳо мебошад, ки забони асарро малех гардондааст. Ин ифодаҳо андешаю ҳулосаҳои нависандаро ба таври образноку мўъҷаз гўшзад менамоянд.

Қисми зиёди калимаҳои китобӣ ҳамчун шаклҳои нисбат ба синонимҳои муқаррарӣ аз ҷиҳати маъно барҷаста ва дар ифодаи мақсади нависанда мақбулу мувофиқ истифода шудаанд.

Калимаи «тасарруф» бо сининими соҳибӣ кардан, ба ихтиёри худ гирифтани ифода карда мешавад, лекин дар асар ин калима як маънои нав пайдо кардааст, ки он маънои сарзаминеро дар ихтиёри худ нигоҳ доштанро ифода намуда, дар зимни худ як навъ зулм карданро низ далолат мекунад.

Бо вучуди ин душман зӯр оварда, води Гардонро низ чун дигар гӯшаву канори ин кишвар, ба тасарруфи худ мебарорад [6, 54].

Калимаи «савк» маънои рондан, ронишно ифода мекунад, лекин дар асар ба маънои ҳаракат додани чизе бо андак кувваро ифода кардааст.

Ғилофи вазнини наганро, ки дар тасма овезон буд, бо як савқи табиӣ саҳле қафо бурд [6, 9].

Мо ҳамаи калимаҳои китобиро дар роман чамъ намудем, ки миқдори онҳо хеле зиёд аст, барои намуна чандтои онҳоро ин чо меорем, ки чиҳоҳои маъноии онҳо дар матн намоён аст.

Аз қадим ҳамин тоифа махлуқони худобехабар босмаҷӣ ном доштанд [6, 27].

Олимхон амири беинсоф, мулкро ба дасти гурӯҳ-гурӯҳ куффор ва ёғиву тоғи супурда, чун махлуқи буздил, ки вақти корзор пушташро нишон медиҳад, саркану покан гурехт [6, 25].

Аз ин гапи вай ба танаш раъша давида, Усмон Азиз саҳт ба ғазаб омад [6, 27].

Ба димоғ бӯи барф, бӯи арча ва наҳати гулу гиёҳ мерасид [6, 51].

Ба чанобашон хизмат шуд, гуфт ба тамалуқи ошкоро [6, 24].

Баъд вай якбора ба худ вачоҳати чиддӣ гирифт [6, 22].

Чалол ба чашмони бештар дамидаву мутаҳайири Ҳалимбой назар дӯхта, ногаҳон пурсид [6, 22].

Хушвақт бош, додараш ҷавоб гардонд Ҳалимбой, ки дар сухани Чалол оҳанги нафрату тамасхурро ҳис карда, вале худро ба нафаҳмӣ меод [6, 21].

Фурсати як мижа задан нагузашта, дар пайраҳаи байни буттазор воқеан ҳам марқабе намоён гардид, ки дар пушташ хӯрчини вазнин дошт [6, 21].

Ба сабзаи наврӯстай атрофи меҳҳояшон қоҳилона даҳон мебарданд [6, 18].

Фаҳмидам, - гуфт Анвар, ки аз симои котиби райком як олам эътимоду меҳри бародарона меҳонд [6, 15].

Дигар чӣ кунад, осон не, охир – талвосаи чон! [6, 13].

Баъд дили қадре оромидааш дафъатан ба шӯр омада, боз ноҳамвор метапад [6, 8].

Аз мисолҳои овардашуда маълум мешавад, ки калимаҳои дар зерашон хаткашидашуда мазмуни асосии порчаҳоро ба ин ё он дараҷа дар худ фаро гирифта, мақсадро айнан ва барҷаста ифода кардаанд.

Саттор Турсун дар интиҳоби калимаҳои китобӣ ниҳоят эҳтиёткор аст ва ҳеч гоҳ ин ё онкалимаю иборай адабӣ-китобиро тасодуфан қор нафармудааст. Бо вучуди он дар асар баъзе калимаҳои китобӣ мавҷуданд, ки як андоза забони асарро душворфаҳм кардаанд. Масалан

Ҳамчунон маълум дилаш ноором ва дар изтироб буд [6, 183-184].

Бачаи бодбасар, бешак, тайёр буд, ки ўро нобуд созад [6, 174].

Б) Калимаҳои гуфтугӯй-халқӣ

Нависанда на танҳо барои бой ва такмил додани забони адабӣ мубориза мебарад, балки пурра ва ҳаматарафа аз худ қардани боигарии забони чи имрӯза ва чи гузашта вазифаи муҳиму касбии онҳо ба шумор меравад. Адиб ин вазифаро ба воситаи эҷодкорона аз худ қардани захираи луғавии забони миллӣ, забони зиндаи умумихалқӣ дар амал тадбиқ карда метавонад. Дар ин бобат мавқеи нависанда муҳим буда, бо ин роҳ барои ба тарафи худ, ба сӯи адабиёт ва забони адабӣ кашидани халқ хизмати калон қарда метавонад.

Ин маъниро устод Айни хеле хуб қайд қардаст: «Бояд нависанда аз чихати забон дар чое истад, ки дасти халқ ба вай расад ва бо як ишорат ва ҳимояти ӯ халқ ба паҳлӯи ӯ баромада тавонад».

Аз ин чо вазифаи бошарафи нависанда ҳамчун устои каломи бадеӣ ба таври дурахшон намоён мегардад. Саттор Турсун асосан аз боигарии луғавии забони модарӣ дуруст истифода намудааст. Луғатҳои халқӣ-гуфтугӯӣ, ки дар роман дида мешавад, нисбатан сода ва оммафаҳм буда, ҳозираро реҳтагии забони асарро таъмин намуданд. Вақте ки кас романро мутолиа менамояд, мефаҳмад, ки калимаҳои гуфтугӯй-халқӣ, ки соҳаҳои мухталифи ҳаёти иҷтимоиро дарбар гирифтаанд, ба асар як навъ рӯҳи халқӣ бахшидааст.

Барои тасдиқи фикрашон чанд порчаеро меорем, ки дар он мавриди истифодаи калимаҳои гуфтугӯӣи фавқ бараъло намоён мешавад. Масалан Дар чумлаи мазкур нависанда ибораи гуфтугӯӣи «қосалеси хуношом»-ро ба мақсади услубӣ оварда, барои тасвир намудани рафтору кирдори бади диндорон ва сонӣ, як андоза барои ҳачву тамасхури қаҳрамонони манфӣ истифода бурдааст.

Ба сари дастархон нишаст, ўро бо нону пиёба муроатқунон ба насиҳат гузошт [6, 11].

Ҳамчунон пакар буданд, ба якдигар қариб гап намезаданд [6, 21].

Аспҳои қантар фирқ-фирқ бинӣ меафшонданд, сум меқўфтанд [6, 20].

Деҳаи хурди сияҳбед чун авули танҳоба назар мерасид, чашм дўхта ба ситез суҳанаширо идома дод [6, 20].

Қоралӣ фақат ақл ёд додан ба об туф накун, ба оташ туф накун, мўрча дар таги поят намонад, рафту тортанақро бинӣ, даст нарасон, накуш [6, 19].

Ту рўзҳои охир бисёр доно шудай, - ғашаш омада, бо зарда гуфт Чалол [6, 19].

Тап-тап пой кўфта лои мўзаширо афтонд [6, 19].

Дар таги чул ва қантар меистад вай [6, 17].

Аз чехраҳои дар офтобу боду борон шахшўл ва сиёҳтоб гардидашон айн буд [6, 18].

Бой бошад ҳам, аз гўлаҳии Пешовар бадтар [6, 20].

Шумо беқарор нашавед, оча – ягон қори таъчилий баромадагист [6, 9].

«Аз афташ тар шудааст қашқай ман, чирани ман...» [6, 16].

Сардорашон бо анна ҳамин хел афсонаҳо ба тарафи худ кашиданд он берўзиҳоро! [6, 16].

Пас аз дақиқае Соро-хола, дар гўшаш шир-шири пасти борону садои суми асп, ки торафт дурр мешуд, дарвозаро баста [6, 10].

Кам ё мўл ба ту чӣ дахл дорад? [6, 12].

Хабарат ҳаст, ки ду-се ҳафта пеш Иброҳимбек бо каллабурҳояш аз дарё гузашта, дар баъзе маҳалҳо якта-нимта тарафдоронашро чамъ овард [6, 13].

В) Калимаҳои туркӣ-ӯзбекӣ

Калимаҳои ӯзбекӣ дар таркиби луғавии забони тоҷикӣ аз давраҳои хеле қадим дохил шудаанд. Дар натиҷаи дӯстӣ ва рафоқати халқҳои тоҷикӣ ӯзбек ва дар ҷараёни инкишофи таърихӣ ҳаёти маданӣ, адабӣ, сиёсӣ иқтисодӣ ин ду халқ ба амал омадааст. Хусусияти муҳими иқтибоси калимаҳои ӯзбекӣ (туркӣ) дар он аст, ки қисми асосии онҳо дар забони адабии имрӯзаи тоҷик ба воситаи забони гуфтугӯии халқ гузаштааст. [7, 68]

Умумияти шароити зиндагӣ ва дар бисёр маҳалҳо дузабона будани аҳоли (тоҷикию ӯзбекӣ) барои дар забонҳои якдигар иқтибос шудан ва ба омма фаҳмо гардидани калимаҳо ва таркибҳо мусоидат кардааст.

«Унсурҳои луғавии забони ӯзбекӣ дар таркиби луғавии забони тоҷикӣ ҳамчун нақши муносибатҳои тўлони таърихӣ, сиёсӣ, маданӣ, тичоратӣ ва мавқеи ҷуғрофӣ ин ду халқарзи вучуд доранд. Хусусан, муносибатҳои ҳамсоғӣ, ҳамватанӣ, умумияти шароити зист ва да як қатор маҳалҳо дузабонӣ будани аҳоли (билингвизм) барои воридшавии калимаҳои туркӣ-ӯзбекӣ ба забони тоҷикӣ мусоидат кардааст»

Саттор Турсун дар қорбасти зарбулмасалу мақолҳо низ хеле эҳтиёткору дурандеш аст. Аксар нависанда кӯшиш менамояд, ки на вариантҳои гуногуни ин ифодаҳо, балки то чое ки имконият дорад, онҳоро ба қор барад, зеро адиби нуктасанҷ вазну оҳанг, таносуби калима ва қолаби зарбулмасалу мақолҳоро вайрон намекунад. Масалан ифодаи «забон дар даҳон посбони сар аст»-ро барои таъкиди эҳтиёткорӣ, донишмандони мавриди сухан чунин ба қор бурдааст.

«Забон дар даҳон посбони сар аст», гуфтаанд, ошно! Ба эҳтиёт гап зан – саҳт таъкид намуд Қурбон...» [6, 23].

Зарбулмасали «то реша дар об аст, умеди самар ҳаст» дар роман ду маротиба истифода шудааст.

ХУЛОСА

Ба фикри мо, он калимаҳои гуфтугӯӣ-халқӣ, ки дар роман истифода шудааст, ба талаботи тасвири воқеаҳо ва типикунонидани забони персонажҳо пурра ҷавоб медиҳад. Ба ғайр аз калимаҳои гуфтугӯӣ-халқӣ оддӣ калимаҳои низ дучор меоянд, ки хусусияти лаҳҷагӣ доранд, лекин миқдори ин гуна калимаҳо ниҳоят кам буда, онҳо асосан аз рӯи зарурат истифода шудаанд.

Хулоса, нависанда аз калимаҳои адабии китобӣ, гуфтугӯӣ-шевагӣ, туркӣ-ӯзбекӣ, русӣ-байналмилалӣ бо мақсади муайян ва устокорона истифода бурдааст.

АДАБИЁТИ ИСТИФОДАШУДА

1. Айни С. Мактуби кушода ба рафик Толис. Куллиёт, чилди II. Душанбе, 1964.
2. Ғаффоров Р. Нависанда ва забон. - Душанбе, 1977.
3. Ғаффоров Р. Забон ва услуби Раҳим Чалил. Душанбе, 1966.
4. Кабилов М., Воҳидов А. Забони адабии ҳозираи тоҷик. Самарқанд, 2010.

5. Маъсумӣ Н. Забон ва услуби Аҳмади Дониш. Душанбе, 1984.
6. Саттор Турсун. “Се рӯзи як баҳор” роман Душанбе. “Адиб” 1988.
7. Хусейнов Ҳ. Забон ва услуби повести "Одина" -и С.Айнӣ. - Душанбе, 1973.
8. Шарофов Н. Калимаҳои русӣ-интернатсионалӣ дар забони адабии тоҷик. - Душанбе, 1972.